

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

>Retouradres Postbus 16375 2500 BJ Den Haag

Aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Erfgoed en Kunsten
Rijnstraat 50
Den Haag
Postbus 16375
2500 BJ Den Haag
www.rijksoverheid.nl

Onze referentie
17641064

Bijlagen
4

Datum 5 november 2019
Betreft Visie Erfgoed uit de Tweede Wereldoorlog

Dit jaar en volgend jaar vieren we 75 jaar vrijheid. Het kabinet vindt het belangrijk om de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog levend te houden. In deze brief geef ik mijn visie op het erfgoed uit de Tweede Wereldoorlog en voer ik de motie van de Tweede Kamer uit die in 2018 werd ingediend door de leden Beckermann, Nijboer en Geluk-Poortvliet. Zij verzochten 'met een samenhangende visie en actieplan te komen voor het beheer, behoud, onderzoeken en aan een breed publiek tonen van erfgoed en archeologie uit de Tweede Wereldoorlog'.¹

Voor sommigen zijn de Tweede Wereldoorlog en de bezetting nog tastbaar en dichtbij, anderen horen uit tweede of derde hand over deze periode. Voor sommigen vormt zij onderdeel van hun levensverhaal, voor anderen een hoofdstuk uit een geschiedenisboek of een museumstuk in een vitrine, dat aanzet tot nadenken.

De Tweede Wereldoorlog en de bezetting veranderden de maatschappij, het landschap en de bevolking van Nederland. Het Joodse Amsterdam van voor 1940 met diamantbewerkers, rabbijnen, leraren en journalisten bestaat niet meer. Langs de Nederlandse kust liggen de sporen van de *Atlantikwall* – een verdedigingslinie in dienst van een dictatuur. En in enquêtes blijkt keer op keer dat de jaren tussen 1940 en 1945 gegrift staan in ons collectieve geheugen. Ook de jongere generaties hebben veel belangstelling voor dit tijdvak.²

Ik wil het erfgoed uit deze periode blijven beschermen om de verhalen over oorlog en bezetting in heel Nederland te vertellen. Verhalen over vervolging en vernietiging, maar ook over hoop op een betere toekomst. Verhalen die niet alleen gaan over toen, maar ook over nu: ze leren ons hoe belangrijk vrijheid is hoe belangrijk het is om oog te hebben voor de ander. De Tweede Wereldoorlog is onderdeel van onze geschiedenis en identiteit. Daarom vind ik het belangrijk ook

---

¹ [Motie Beckermann c.s.](#), Tweede Kamer, vergaderjaar 2018–2019, 32820 Nr. 261.

² NIOD, [Nederlanders vinden WO II belangrijkste historische gebeurtenis](#), 19 april 2018. Een online enquête van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) leidde tot een vergelijkbare uitkomst. De uitkomsten van deze enquête zijn te vinden in de [verkenning herinneringserfgoed](#), een van de bijlagen van deze brief.

na 2020 het erfgoed uit deze periode toegankelijk te houden voor toekomstige generaties. Deze visie sluit aan bij de overtuiging die centraal staat in de brief *Erfgoed telt*; de overtuiging dat ons erfgoed telt vanwege de historische waarde, de waarde *voor* onze leefomgeving en de verbindende waarde *in* onze samenleving.³

Onze referentie
17 641064

Erfgoed uit de Tweede Wereldoorlog

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden meer dan honderdduizend Nederlandse Joden vermoord in concentratie- en vernietigingskampen. Honderden in Nederland levende Sinti en Roma kwamen om, net als meer dan tweeduizend Nederlandse militairen en bijna drieduizend burgers die werden doodgeschoten als straf of wraak voor hun verzet tegen de nazidictatuur. Meer dan twintig duizend Nederlanders stierven bij bombardementen. Wie anders dacht of anders was, werd opgepakt of vervolgd. Nederland, een land dat al decennialang een democratie was, werd bezet door een wrede dictatuur.

Tot de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog behoren niet alleen gebeurtenissen in Nederland, maar ook die in het voormalige Nederlands-Indië. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden ruim tweeënveertig duizend militairen met een Europese of gemengde achtergrond in krijgsgevangenschap gehouden. Ongeveer honderdduizend Nederlandse burgers kwamen in kampen van de Japanse bezetter. Bijna dertienduizend van hen stierven.

Ook gebeurtenissen na 1945 - de onafhankelijkheid van Indonesië, de koloniale oorlog en de terugkomst naar Nederland van soldaten en burgers - zijn met de Tweede Wereldoorlog verbonden. Ongeveer driehonderdduizend mensen kwamen na 1945 vanuit Nederlands-Indië naar Nederland. De Indische Nederlanders en Molukkers kwamen terecht in een land in opbouw, waar weinig interesse was voor het leed dat zij in Azië hadden ondergaan.⁴

Vanuit de samenleving is er veel interesse voor erfgoed dat aan deze gebeurtenissen herinnert. Zo geeft de site van het [Netwerk Oorlogsbronnen](#) een overzicht van sporen van de Tweede Wereldoorlog in Nederland en daarbuiten. Op de [website van Nationaal Comité 4 en 5 mei](#) is een zoekmachine voor erfgoed met verhalen van bezoekers. Ook de website [Traces of War](#) biedt een overzicht. Er zijn herinneringscentra, monumenten, gemeentelijke musea en rijksmusea en thematische routes door steden en landschappen. In onder meer Alkmaar, Den Haag, Deventer, Glanerbrug, Groningen, Middelburg en Maastricht herinneren Stolpersteine aan Joden, Sinti, Roma, dwangarbeiders en verzetsmensen. Vrijwilligers zetten zich in als gids of verhalenverteller. Samenleving en overheid zorgen er samen voor dat de verhalen verteld blijven en betekenisvolle plekken zichtbaar en toegankelijk zijn.

Het rijk voelt een grote verantwoordelijkheid voor het erfgoed uit de Tweede Wereldoorlog. Verschillende ministeries spelen vanuit hun eigen verantwoordelijkheid een rol. Het ministerie van VWS ondersteunt de koepel van oorlogs- en verzetsmusea - de Stichting Musea en Herinneringscentra 40-45 - en vijf herinneringscentra: Herinneringscentrum Kamp Westerbork, Nationaal

³ Zie [Erfgoed telt. De betekenis van erfgoed voor de samenleving](#), 22 juni 2018.

⁴ Bovenstaande gegevens zijn te vinden op de websites van het [Nederlands Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies](#) (NIOD), de [Anne Frank Stichting](#) en het [Nationaal Comité 4 en 5 mei](#).

Monument Kamp Vught, Nationaal Monument Kamp Amersfoort, het Nationaal Monument Oranjestad en het Indisch Herinneringscentrum Sophiahof in Den Haag. De bezoekersaantallen van deze plaatsen zijn de laatste jaren flink toegenomen.⁵ Ook ondersteunt het ministerie van VWS de Anne Frank Stichting. De ministeries van VWS en OCW ondersteunen gezamenlijk het Joods Cultureel Kwartier, waarvan het Nationaal Holocaust Museum onderdeel is, en het Nederlands Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies (NIOD). Het NIOD verricht onderzoek naar de Tweede Wereldoorlog en oorlogsgeweld, en stelt zijn collecties open voor alle belangstellenden.

Recent heeft de staatssecretaris van VWS in het kader van 75 jaar vrijheid € 15 miljoen extra beschikbaar gesteld voor vernieuwing van oorlogsmusea, onderzoek naar de Tweede Wereldoorlog en het vergemakkelijken van de digitale toegang tot bronnen en archieven. Het Mondriaan Fonds, een van de cultuurfondsen van het rijk, verdeelt deze middelen. Ook heeft de staatssecretaris van VWS voor de periode 2019-2020 € 2,05 miljoen beschikbaar gesteld voor educatieprojecten in het kader van de viering van 75 jaar vrijheid. Zo hebben het Verzetsmuseum Amsterdam en het Bevrijdingsmuseum Zeeland samen een educatief programma rondom de tentoonstelling *Mode op de bon* ontwikkeld.⁶

Museum Bronbeek in Arnhem, onderdeel van het ministerie van Defensie, besteedt in de vaste expositie *Het verhaal van Indië* aandacht aan de Tweede Wereldoorlog in Azië. Jaarlijks vinden op het landgoed Bronbeek herdenkingen plaats bij monumenten die herinneren aan de slachtoffers van de Slag in de Javazee, van de Birma-Siam en Pagan Baroe Spoorwegen, van Japanse zeetransporten en van Japanse jongens- en vrouwenkampen.⁷ Daarnaast geeft het museum als kenniscentrum nabestaanden informatie over hun familieleden.

Het ministerie van BZK beheert rijksmonumenten die in bezit van het rijk zijn (er zijn ook rijksmonumenten in particulier bezit) en ondersteunt samen met het Ministerie van Defensie de [Oorlogsgravenstichting](#). Deze stichting verzamelt de verhalen van mannen, vrouwen en kinderen die hun leven verloren tijdens de Tweede Wereldoorlog of tijdens gewelddadige conflicten daarna. Wereldwijd onderhoudt de stichting zo'n 50.000 oorlogsgraven.

Het ministerie van OCW financiert rijksmusea die met hun collectie en tentoonstellingen aan de oorlog herinneren en stelt via de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) kennis en subsidies voor rijksmonumenten beschikbaar. Het Nationaal Archief beheert archieven uit de Tweede Wereldoorlog en houdt deze toegankelijk. Hiertoe behoren het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging (CABR) - waar de vervolging van collaborateurs is vastgelegd - en het archief van het Rode Kruis. Voor deze archieven is veel belangstelling; jaarlijks zijn er drieduizend verzoeken voor inzage in het CABR-archief. Het Nationaal Archief behoudt deze documenten voor toekomstige generaties en maakt ze door digitalisering en tentoonstellingen toegankelijk. Zo komt er in 2020 een tentoonstelling over de nasleep van de Tweede Wereldoorlog.

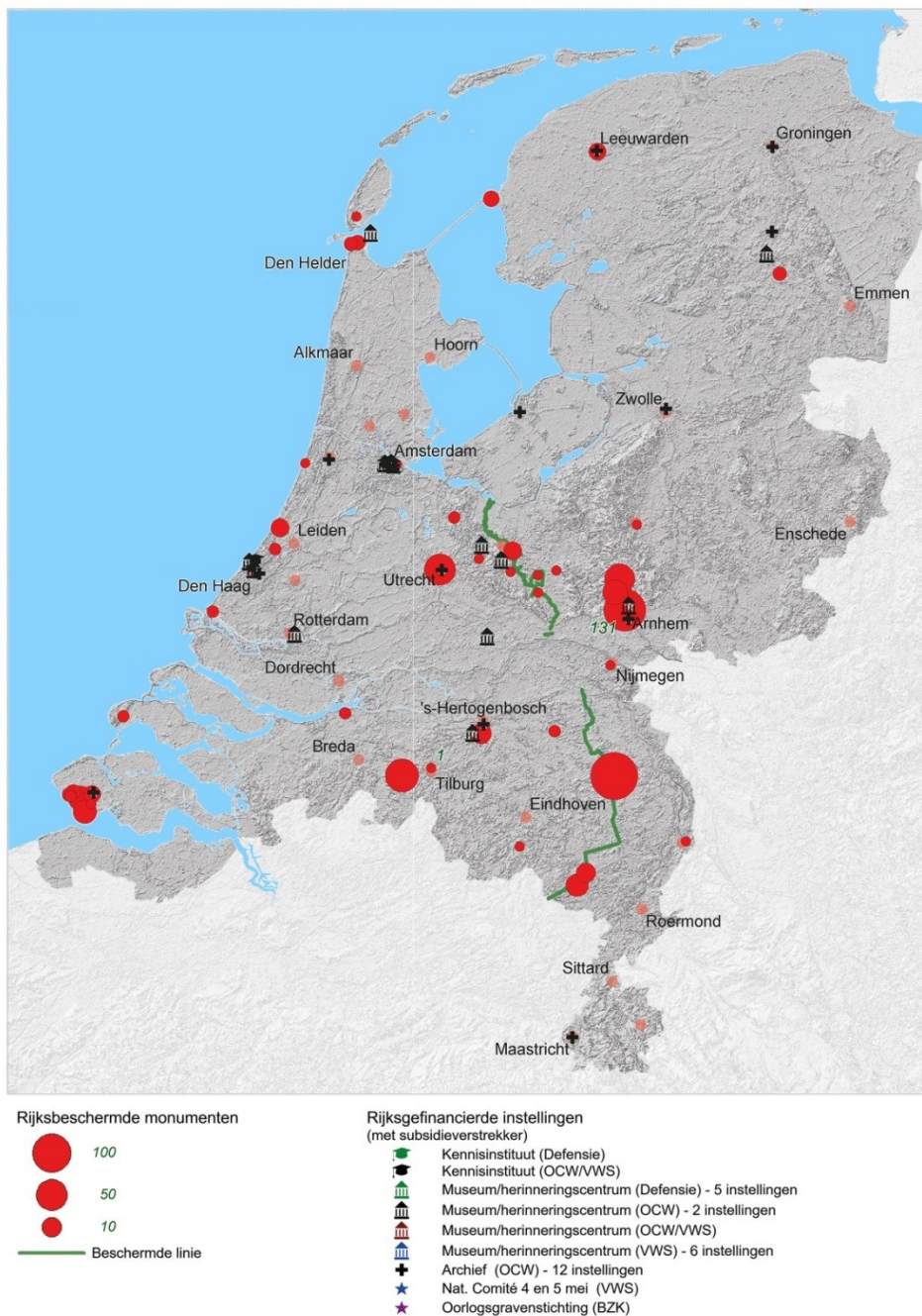
⁵ [Voortgangsrapportage uitvoering wetten oorlogsgetroffenen](#) (brief van de staatssecretaris van VWS), 1 november 2018.

⁶ Een overzicht van de 24 projecten is te vinden op de website <https://www.tweedewereldoorlog.nl/75-jaar-vrijheid/vrijheid-verbijdt/>.

⁷ Zie hiervoor ook de website '[Herdenken op Bronbeek](#)'.

De kaart hieronder breng de plaatsen in beeld die met steun van het rijk in het hele land herinneren aan de Tweede Wereldoorlog. Het gaat daarbij om archieven, herinneringscentra, musea, rijksmonumenten en twee kennisinstituten: het NIOD en het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH). Daarnaast zijn er veel plekken die niet door het rijk, maar bijvoorbeeld door gemeenten of stichtingen worden beschermd.

Onze referentie
17 641064

Nederland heeft veel erfgoed dat herinnert aan de Tweede Wereldoorlog en dit erfgoed is goed beschermd. De maatregelen die ik de komende tijd neem zijn dan ook vooral aanvullend. Ze richten zich op erfgoed dat tot nu toe onvoldoende beschermd en toegankelijk is. Daarbij volg ik de adviezen van de RCE, die in zijn

verkenningen het erfgoed heeft gezien en in samenspraak met een groot aantal deskundigen een aantal lacunes heeft geconstateerd.⁸

Onze referentie
17 641064

Rijksmonumenten

De RCE constateert dat er sprake is van een rijk en omvangrijk bestand aan erfgoed uit de Tweede Wereldoorlog en dat dit erfgoed goed wordt beschermd. 'Met de huidige collectie beschermd erfgoed kan het verhaal van de Tweede Wereldoorlog in bijna al zijn facetten goed worden verteld. Er is sprake van een ruime collectie met slechts een paar open plekken. Van de 3.170 rijksmonumenten met een militaire achtergrond of functie, hebben er ruim 500 betrekking op de strijd en vervolging tijdens de Tweede Wereldoorlog.'⁹ De RCE wijst erop dat ook gemeenten een belangrijke rol spelen bij de bescherming van erfgoed uit de Tweede Wereldoorlog.

Volgens de RCE zijn er slechts een paar lacunes in het bestand van door het rijk beschermde monumenten: 'plekken die herinneren aan het verzet, zoals het Oranjehotel in Scheveningen en de Waalsdorpervlakte, onderduikplekken (waaronder interieurs), droppingzones en landingsterreinen, en sites waar in de oorlog intensief is gevochten.'¹⁰ De RCE wijst daarbij op de *Atlantikwall*: afzonderlijke bunkers zijn weliswaar beschermd, maar er is weinig verbinding tussen de verschillende delen en het internationale perspectief ontbreekt.

Volgens de RCE gaat het niet altijd alleen om bescherming van het monument zelf, maar vooral 'om een respectvolle omgang en betekenisgeving'. Dit werd zichtbaar bij twee monumenten waarover in de samenleving beroering ontstond: de bunker van voormalig rijkscommissaris Seyss-Inquart bij Wassenaar en de Muur van Mussert bij Lunteren, waar de NSB haar massabijeenkomsten hield. Het zijn betekenisvolle plekken in de Nederlandse geschiedenis die een goede bescherming verdienen. In lijn met mijn visie dat zoveel mogelijk verhalen over de Tweede Wereldoorlog verteld moeten worden, vind ik het belangrijk dat er ook aandacht is voor verhalen over Nederlandse collaboratie, waarvan de Muur van Mussert getuigt.

Mijn maatregelen zijn erop gericht dit erfgoed in de toekomst beter te beschermen:

- In 2018 heb ik de Muur van Mussert aan de lijst van rijksmonumenten toegevoegd, net als delen van de *Atlantikwall* bij Hoek van Holland.
- Ik start de procedure om de Waalsdorpervlakte en het Oranjehotel de status van rijksmonument te geven.
- In overleg met de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heb de rijksbouwmeester gevraagd om een leidraad op te stellen voor de omgang met rijksmonumenten die het Rijksvastgoedbedrijf

---

⁸ De RCE heeft gebruik gemaakt van de kennis van hoogleraren militaire geschiedenis van de Universiteit van Amsterdam, de Universiteit Leiden, de Vrije Universiteit, de Erasmus Universiteit, de Universiteit Utrecht en de Koninklijke Militaire Academie, experts van onderzoeksinstituten (NIMH, NIOD), musea en belangenorganisaties als de Stichting Menno van Coehoorn, het Platform WOII en het Platform Verdedigingswerken 20ste eeuw.

⁹ RCE, [Verkenning militair erfgoed](#), p. 14.

¹⁰ RCE, [Verkenning militair erfgoed](#), p. 14. Bij het Oranjehotel gaat het nadrukkelijk om de bescherming als rijksmonument. Het Oranjehotel ontvangt structurele subsidie van het ministerie van VWS.

beheert en wil afstoten. Deze leidraad kan mogelijke ongerustheid wegnemen en helpen bij het vinden van een passende toekomstige bestemming van het gebouw. De leidraad is voorjaar 2020 gereed.¹¹

- Specifiek voor de bunker van Seyss-Inquart geldt dat tot deze leidraad gereed is, geen onomkeerbare stappen worden gezet.
- De RCE wijst erop dat delen van de *Atlantikwall* goed beschermd zijn als erfgoed, maar een visie op het gehele, internationale linielandschap van de *Atlantikwall* ontbreekt. Het verhaal van de *Atlantikwall* kan beter worden verteld als er meer oog is voor de (internationale) betekenis van deze verdedigingslinie. Ik vraag de RCE deze visie in samenwerking met belanghebbenden op te stellen.

Daarnaast blijven de komende jaren - ook na de herdenking van de bevrijding in 2019-2020 - voor rijksmonumenten¹² de volgende subsidies bestaan:

- Via de subsidieregeling instandhouding monumenten kunnen eigenaren subsidie aanvragen voor archeologische, groene en gebouwde rijksmonumenten die geen woonhuis zijn, zoals een kazemat of bunker, een kazerne of een deel van een verdedigingslinie. De subsidie bedraagt maximaal 60% van de subsidiabele kosten.
- Daarnaast bestaan nog de Instandhoudingssubsidie woonhuis-rijksmonumenten en de Subsidieregeling stimulering herbestemming monumenten. Ook zijn er provinciale restauratieregelingen.
- Monumenteigenaren kunnen naast subsidie ook een lening aanvragen bij het Restauratiefonds.
- Ook private cultuurfondsen ondersteunen de restauratie van bijzondere monumenten en interieurs.

Joods erfgoed

Door de vervolging tijdens de Tweede Wereldoorlog is de Joodse bevolking sterk in omvang afgenomen. Dit maakt het des te belangrijker het Joodse erfgoed te beschermen. In mijn brief *Erfgoed telt* heb ik dan ook het belang van Joods erfgoed onderstreept: deze plekken vormen met een krachtige waarschuwing voor het heden en een boodschap voor de toekomst.¹³

Het gaat hierbij om meer dan het erfgoed uit de Tweede Wereldoorlog, waartoe bekende plaatsen als het Anne Frank Huis of de Hollandsche Schouwburg behoren. Tot het Joods erfgoed in Nederland behoren ook een kleine dorpssjoel of een vergeten begraafplaats. Ook de Tweede Kamer heeft om aandacht gevraagd voor deze plekken, die zich vaak buiten de grote steden bevinden.¹⁴

De afgelopen periode heb ik gesprekken gevoerd met het Syneon (een samenwerkingsverband in Noord- en Oost-Nederland van organisaties op het

---

¹¹ De leidraad sluit aan bij de [Intentieverklaring Cultureel Erfgoed Rijksoverheid](#) die de samenwerkende vastgoedorganisaties van het rijk in 2017 ondertekenden. Ook sluit zij aan op het [sectoradvies van de Raad voor Cultuur](#) uit 2019 en mijn [beleidsreactie](#) op dit advies.

¹² De bescherming van rijksmonumenten geldt voor alle rijksmonumenten, ongeacht de eigenaar.

¹³ Zie [Erfgoed telt. De betekenis van erfgoed voor de samenleving](#), p. 14.

¹⁴ [Beantwoording Kamervragen over Joods cultureel erfgoed buiten grote steden](#). De vragen van het Kamerlid Bergkamp werden gesteld naar aanleiding van een bericht van de NOS: [Zorgen over Joods cultureel erfgoed buiten grote steden](#).

gebied van Joods cultureel en religieus erfgoed), het Joods Cultureel Kwartier en het Nederlands Israëlitisch Kerkgenootschap. Uit deze gesprekken werd mij duidelijk dat er extra zorg nodig is voor verweesde begraafplaatsen en synagogen.

Onze referentie
17641064

De komende tijd neem ik de volgende maatregelen:

- Ik stel een bedrag van € 2,5 miljoen beschikbaar voor het onderhoud en de restauratie van Joodse begraafplaatsen. Het Nederlands Israëlitisch Kerkgenootschap en mijn ministerie ontwikkelen hiervoor een plan.
- Daarnaast heeft het erfgoed van Joodse eigenaren mijn volle aandacht als het gaat om de restitutie van voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog geroofde kunst. De komende tijd evalueer ik het restitutiebeleid. Bij deze evaluatie betrek ik de belanghebbende partijen.

Toegankelijkheid van historische plaatsen

Bij het levend houden van de herinnering is niet alleen de bescherming van plaatsen belangrijk, maar ook hun toegankelijkheid.

Bij de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog spelen het Nationaal Comité 4 en 5 mei en herinneringscentra en oorlogsmusea, verenigd in de Samenwerkende Musea en Herinneringscentra 40-45, een grote rol. Ook het V-fonds ondersteunt naast oorlogs- en verzetsmusea verschillende herdenkingen. In het hele land, vaak op historische locaties, zijn evenementen die aan de gebeurtenissen uit de Tweede Wereldoorlog herinneren. Het platform WOII stimuleert samenwerking. Het ministerie van VWS ondersteunt deze samenwerking.

Daarbij is ook aandacht voor wat er buiten het bezette Nederland is gebeurd. Om het Indisch verleden een zichtbare plek te geven in de Nederlandse samenleving is er sinds kort een centrale ontmoetings- en herinneringsplek in Den Haag: de Sophiahof. De Sophiahof is onderdeel van de collectieve erkenning van Indisch en Moluks Nederland. Het ministerie van VWS stelt voor deze erkenning jaarlijks € 1,5 miljoen beschikbaar, en vanaf 2022 € 1 miljoen.

De investering van het ministerie van VWS draagt bij aan de toegankelijkheid van erfgoed uit de Tweede Wereldoorlog. De bijbehorende regeling van het Mondriaan Fonds van € 15 miljoen verleent steun aan projecten die collecties aantrekkelijk maken voor het publiek, onder meer door vernieuwende presentatievormen, digitalisering en initiatieven die openbaar toegankelijke projecten realiseren.

In het Regeerakkoord is afgesproken te investeren 'in het beter zichtbaar maken en zo mogelijk toegankelijk maken van historische plaatsen in het land die het verhaal van onze geschiedenis vertellen.'

De afgelopen periode heb ik daarvoor de volgende maatregelen genomen:

- Ik heb € 730.000 beschikbaar gesteld aan het netwerk van musea dat objecten uit de Canon van Nederland laat zien, het Canonnetwerk. Dit netwerk kan zo uitbreiden met meer musea, monumenten en andere historische plaatsen. Hierbij is ook ruimte voor plaatsen die herinneren aan de Tweede Wereldoorlog. In het Canonnetwerk zijn onder meer het Nationaal Militair Museum, het Nationaal Archief, Herinneringscentrum Kamp Westerbork, het Airborne Museum, het Joods Cultureel Kwartier en Nationaal Monument Kamp Vught vertegenwoordigd. Het netwerk zal daarnaast

aanvullende programmering voor uiteenlopende doelgroepen ontwikkelen en de digitale toegankelijkheid van de Canon van Nederland verbeteren. De Tweede Wereldoorlog is onder scholieren het best bekeken venster uit de Canon.¹⁵

Onze referentie
17 641064

- Ik heb € 1 miljoen beschikbaar gesteld aan het Mondriaan Fonds om projecten te ondersteunen die beladen geschiedenis zichtbaar en toegankelijk maken. Het kan gaan om digitalisering, het samenstellen van routes, tentoonstellingen of onderzoek. Aanvragers kunnen hun project vanaf 1 november indienen.

Archeologie

Archeologische vondsten en sporen maken de verhalen over de Tweede Wereldoorlog tastbaar. In een groot aantal lokale musea bevinden zich bodemvondsten die herinneren aan de strijd die lokaal is geleverd. In de archeologie zijn veel vrijwilligers actief; ook de publieke belangstelling voor vondsten is groot.

In de professionele archeologie krijgt de Tweede Wereldoorlog steeds meer aandacht. Voorbeelden zijn onderzoeken naar de vuilstortplaats van het kamp Westerbork en kazematten op de Grebbeberg. Er is geregeld discussie tussen professionals en vrijwilligers, maar ook tussen professionals onderling, over de wetenschappelijke meerwaarde van archeologisch onderzoek naar de Tweede Wereldoorlog. Het gaat dan om verschillende waarden: wetenschappelijke kennis (draagt de vondst bij aan onze kennis over deze tijd?) en historische beleving (brengt de vondst het verleden voor publiek dichterbij?).¹⁶

Gemeenten zijn niet altijd bekend met de kansen die archeologisch onderzoek naar de Tweede Wereldoorlog biedt. Het is belangrijk dat er aandacht is voor deze mogelijkheden; de recent benoemde bijzonder hoogleraar archeologie en erfgoed van oorlog en massaal geweld aan de Rijksuniversiteit Groningen draagt daar zeker aan bij.

Bij de omgang met erfgoed uit de Tweede Wereldoorlog spelen nabestaanden een belangrijke rol. Mensen die hun leven voor onze vrijheid hebben gegeven, verdienen een goede rustplaats. Daarom heeft het kabinet in 2018 € 15 miljoen vrijgemaakt voor kansrijke bergingen. Dit project, waarbij tientallen vliegtuigwrakken met vermiste bemanningsleden worden geborgen, is in september 2019 gestart.¹⁷ De wet- en regelgeving sluiten bij vliegtuigbergingen echter nog niet goed op elkaar aan. Ook lijkt de samenwerking tussen bergingsexperts en archeologen beter te kunnen.

Recent is veel aandacht uitgegaan naar de verdwijning van scheepswrakken in de Javazee en bij Maleisië. Nabestaanden, maar ook de samenleving in bredere zin werden hierdoor diep geraakt. Op 26 februari 2019 heb ik de Tweede Kamer het geactualiseerde beleidskader voor scheepsvondsten en scheepsvindplaatsen in

---

¹⁵ Zie <https://www.entoen.nu/nl/downloads>, De canon van Nederland. Vervolgonderzoek 2018-2019, p. 36. De Tweede Wereldoorlog staat in alle schooljaren op de eerste plek van de top tien meest bezochte vensterpagina's.

¹⁶ Zie RCE, [Verkenning archeologie](#), p. 17-18.

¹⁷ Voor meer informatie, zie <https://www.defensie.nl/onderwerpen/berging-en-identificatie-oorlogsslachtoffers/vliegtuigwrakken>.

den vreemde toegezonden. Dit beleidskader is voor het eerst ook ondertekend door de minister van Defensie, naast de minister van Buitenlandse Zaken en de staatssecretaris van Financiën.

Onze referentie
17 641064

Uit overleg met de provincies, die verantwoordelijk zijn voor de archeologische depots, zijn drie aandachtspunten voor archeologische vondsten uit de Tweede Wereldoorlog naar voren gekomen: duidelijkheid over het eigendom van het materiaal; aandacht voor wapenvondsten die nu als gevolg van de wet wapens en munitie niet in depots mogen worden opgeslagen en wet- en regelgeving over de selectie en waardering van vondsten die volgens de provincies nu niet goed op de praktijk aansluit.

De komende tijd neem ik de volgende maatregelen:

- Ik heb de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer gevraagd om een werkwijze voor de waardering en selectie voor vondsten uit de Tweede Wereldoorlog te ontwikkelen.
- De RCE roept een platform in het leven waar vrijwilligers, professionele archeologen en gemeenten kennis en ervaringen kunnen uitwisselen over archeologisch onderzoek naar de Tweede Wereldoorlog.
- Ik pas het Besluit Erfgoedwet Archeologie zo aan dat dit aansluit bij voor vliegtuigbergingen relevante wet- en regelgeving. Dit zal ik doen in goed overleg met de overige betrokken ministeries. Ook zal ik mij inspannen voor een zo goed mogelijke samenwerking tussen alle betrokken partijen.
- Ik ga in gesprek met de betrokken landen over een goede werkwijze bij de omgang met vondsten. Deze zijn bijna altijd het juridische eigendom van andere landen. Nederland kan dus niet zelfstandig bepalen wat er mee moet gebeuren. Ik wil de betrokken landen dan ook een voorstel doen voor een protocol over bepaalde categorieën vondsten en de omgang daarmee.
- Met mijn collega van Justitie en Veiligheid overleg ik over de beperkingen die de provincies ervaren als gevolg van de Wet Wapens en Munitie.
- De selectie en conservering van vondstmateriaal betrek ik bij de evaluatie van de Erfgoedwet.

Tot slot

De Tweede Wereldoorlog vormt een belangrijk onderdeel van ons collectieve geheugen. De belangstelling voor deze periode in de geschiedenis is groot; zeker nu we vijfenzeventig jaar vrijheid vieren. Het erfgoed in Nederland dat herinnert aan de Tweede Wereldoorlog is goed beschermd. De aanvullende maatregelen die ik in deze brief aankondig, nemen lacunes in de bescherming van dit erfgoed weg.

Voor de brief is gebruik gemaakt van verkenningen van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed naar militair erfgoed, herinneringserfgoed en archeologie. Deze verkenningen gaan op meer in dan erfgoed uit de Tweede Wereldoorlog. Ook heeft de rijksdienst nog een verkenning uitgebracht over erfgoed uit de periode 1965-1990. Mijn reactie op deze verkenningen ontvangt de Tweede Kamer begin 2020.

de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,

Ingrid van Engelshoven

Onze referentie

17 641064

Bijlagen:

1. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, [Verkenning militair erfgoed](#)
2. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, [Verkenning herinneringserfgoed](#)
3. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, [Verkenning archeologie](#)
4. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, [Verkenning erfgoed 1965-1990](#)